

Bilaga 6

Ekonomisk politik på lång sikt

Bilaga 6

Ekonomisk politik på lång sikt

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	5
2	Långtidsutredningens slutsatser.....	5
2.1	Förändrade förutsättningar.....	5
2.1.1	Befolkningssammansättningen påverkar arbetsutbudet och efterfrågan.....	5
2.1.2	Ändrade efterfrågemönster pressar välfärdssystemen och dämpar tillväxten.....	6
2.1.3	Internationaliseringen kräver god anpassningsförmåga.....	7
2.2	Behov av en förändrad politik.....	7
2.2.1	Stimulera ett längre arbetsliv.....	7
2.2.2	Verka för anpassningsförmåga och konkurrens.....	8
2.2.3	Utreda finansieringen av välfärdstjänsterna.....	8
2.2.4	Verka för en effektiv global klimatpolitik.....	8
3	Remissinstansernas synpunkter.....	9
4	Regeringens åtgärder för att möta långsiktiga utmaningar.....	10
4.1	Krisen understryker behovet av en långsiktigt inriktad ekonomisk politik.....	10
4.2	Politik för jobb och företagande.....	11
4.3	Klimatpolitik.....	13
	Underbilaga.....	14
	Remissinsatsernas synpunkter på Långtidsutredningen 2008.....	14
	Övergripande synpunkter om Långtidsutredningen.....	14
	Utgångspunkter för analysen.....	14
	Betydelsen av finansiell kris och djup lågkonjunktur.....	14
	Den ekonomiska utvecklingen på lång sikt.....	15
	Scenariernas utformning.....	15
	Centrala antaganden.....	15
	Utgångspunkter för den ekonomiska utvecklingen.....	15
	Oförändrat beteende och oförändrad politik.....	15
	Produktivitetens utvecklingen.....	15

Hållbara offentliga finanser	16
Högre arbetsutbud	16
Behovet av högre arbetsutbud.....	16
Potentialen för ökat arbetsutbud	17
Information inför val av studieinriktning.....	17
Genomströmning i utbildningssystemen	17
Avgifter för högre utbildning.....	18
Äldres arbetsutbud.....	18
Produktivitets drivkrafter	19
Växande tjänstesektor påverkar produktivitetstillväxten	19
Konkurrens bidrar till högre produktivitet	20
Omställning till följd av ekonomins förändring	20
Rörlighet på arbetsmarknaden ger god anpassning	20
Klimatpolitikens inriktning nu och i framtiden	20
Effektivare energianvändning.....	21
Finansiering av välfärdstjänster i framtiden	22
Parlamentarisk utredning om finansieringsmöjligheter	23
Potentialen för ökad produktivitet i tjänstesektorn	23
Remissinstanser som har lämnat yttrande	25

1 Inledning

Långtidsutredningens syfte är att utgöra ett underlag för den ekonomiska politiken och att skapa debatt kring politikens utformning. En central uppgift är att analysera utmaningar och möjligheter för den svenska ekonomin på lång sikt och diskutera vad de betyder för den ekonomiska politiken. Utredningen har även till uppgift att ge en samlad, kvantifierad bild av den långsiktiga ekonomiska utvecklingen. Denna bild presenteras i form av scenarier över ekonomin. Långtidsutredningens huvudbetänkande utarbetas av tjänstemän vid Finansdepartementet och publiceras ungefär vart fjärde år.

Den senaste långtidsutredningen, Långtidsutredningen 2008, består av ett huvudbetänkande (SOU 2008:105) och åtta fristående bilagor.

Denna bilaga till budgetpropositionen inleds med en kort sammanfattning av slutsatserna i huvudbetänkandet till Långtidsutredningen 2008. Därefter följer en sammanfattning av de synpunkter som remissinstanserna har lämnat. Slutligen presenteras regeringens åtgärder för att möta långsiktiga utmaningar. I en underbilaga finns en längre sammanställning av remissinstansernas synpunkter och en förteckning över de remissinstanser som har lämnat yttrande om Långtidsutredningen.

2 Långtidsutredningens slutsatser

Långtidsutredningen 2008 spänner över ett brett fält av frågor. I utredningens huvudbetänkande lyfts tre trender fram som förväntas prägla samhällsutvecklingen i Sverige under de närmaste 15–20 åren: förändrad befolkningsammansättning med en allt äldre men också bättre utbildad befolkning, förändrade efterfrågemönster och fortsatt internationalisering.

Utredningen identifierar också ett antal områden som den menar är centrala att inrikta politiken mot för att Sverige ska stå bättre rustat att möta de framtida utmaningarna. Dessa områden är att:

- stimulera ett längre arbetsliv,
- verka för god anpassningsförmåga och konkurrens i ekonomin,

- utreda formerna för en ökad privat finansiering av välfärdstjänsterna samt
- verka för en global klimatpolitik baserad på effektiva styrmedel.

Långtidsutredningens scenarier sträcker sig huvudsakligen fram till 2030. Den ekonomiska tillväxten fram till 2030 beräknas bli förhållandevis god enligt basscenariot, men inte lika hög som under de senaste tio åren. Det finns faktorer som kan dämpa tillväxten i ekonomin ytterligare. En kraftigare ökning av efterfrågan och produktionen av tjänster, en svagare utveckling av arbetsutbudet liksom en mindre effektiv utformning av klimatpolitiken, är exempel på sådana faktorer som utredningen behandlar. Vid bedömningen av de offentliga finansernas utveckling är tidsperspektivet 2050.

2.1 Förändrade förutsättningar

2.1.1 Befolkningsammansättningen påverkar arbetsutbudet och efterfrågan

Ett växande antal äldre i befolkningen och en närmast stagnerande befolkning i arbetsför ålder kommer att få negativa effekter på antalet arbetade timmar i ekonomin och därigenom på tillväxten. Dessutom kommer den ändrade befolkningsammansättningen att öka efterfrågan på välfärdstjänster och försvåra finansieringen av dessa.

Arbetsutbudet ökar endast svagt

Långtidsutredningen bedömer att antalet personer i arbetsför ålder ökar svagt i framtiden samt att ökningen i huvudsak sker i de äldre åldersgrupperna och till följd av invandring. Med oförändrat sysselsättningsmönster innebär detta att antalet arbetade timmar i ekonomin ökar svagt på lång sikt. Arbetsutbudets bidrag till tillväxten blir därför mycket begränsat.

Befolkningen blir i genomsnitt alltmer välutbildad, vilket bidrar till att fler får en starkare anknytning till arbetsmarknaden i framtiden. Denna utveckling bidrar i sin tur till ett högre arbetsutbud. Andelen unga med enbart förgymnasial utbildning, dvs. som ej fullföljt gymnasieutbildningen, har dock varit hög under en lång tid. Eftersom denna grupp har problem att etablera sig på arbetsmarknaden påverkar detta arbetsutbudet negativt.

Åldrande befolkning ökar efterfrågan på vård och omsorg

När antalet äldre i befolkningen ökar kommer också efterfrågan på välfärdstjänster, främst sjukvård och äldreomsorg, att öka. Enligt basscenariot i Långtidsutredningen är det möjligt att möta den ökade efterfrågan inom ramen för dagens offentligt finansierade välfärdstjänster. Förutsättningen är dock att dagens kvalitet och kvantitet per person inom sjukvård, omsorg och utbildning uppfattas som tillräcklig även i framtiden. Enligt utredningen kan det uppstå problem med att rekrytera personal, i den omfattning som kommer att krävas, utan höjda relativlöner. Detta skulle kunna leda till ökade kostnader för den offentliga sektorn och försvåra finansieringsproblemen. Risken för rekryteringsproblem kommer troligen att variera mellan olika delar av landet.

2.1.2 Ändrade efterfrågemönster pressar välfärdssystemen och dämpar tillväxten

Efterfrågan på varor och tjänster förändras över tiden, vilket bland annat beror på stigande inkomster, ändrade preferenser och nya produkter. Det är inte bara efterfrågan på varor och tjänster som ökar, utan också efterfrågan på fritid.

Ökad efterfrågan på välfärdstjänster

Utöver den ökande efterfrågan på välfärdstjänster, som följer av att befolkningen åldras, kommer efterfrågan på välfärdstjänster sannolikt att öka till följd av stigande inkomster. Den historiska utvecklingen visar att efterfrågan på välfärdstjänster, i form av vård, omsorg och utbildning, har ökat i betydligt snabbare takt än vad som kan motiveras av den demografiska utvecklingen.

Enligt basscenariot i Långtidsutredningen 2008 kommer det gå att upprätthålla dagens nivå på välfärdstjänster trots att antalet äldre ökar. Utredningen menar dock att det inte är troligt att invånarna nöjer sig med en i stort sett oförändrad standard på välfärdstjänsterna när konsumtionen av andra tjänster och varor växer i kvalitet och omfattning. Dessutom har utvecklingen gått mot en ökad önskan om valmöjligheter. Det kräver ett brett utbud av välfärdstjänster, men det kan även kräva en viss överkapacitet.

Inom ramen för nuvarande offentliga välfärdssystem kommer det att bli svårt att möta en ökad efterfrågan på välfärdstjänster, menar Långtidsutredningen. På sikt kan det uppstå en situation där efterfrågan på tjänster blir svår att tillgodose inom ramen för dagens finansieringsform. Utredningen bedömer därför att en anpassning av systemen kommer att bli nödvändig.

Ökad efterfrågan på andra tjänster

Hushållens ökande efterfrågan på tjänster riktar sig även mot andra tjänster än välfärdstjänster. Tjänster ökar i betydelse som insats i annan produktion. Beroende på hur efterfrågan på tjänster utvecklas, kan produktivitetstillväxten i ekonomin som helhet komma att utvecklas olika starkt, menar Långtidsutredningen.

Sysselsättningen har det senaste decenniet vuxit i tjänstebranscher med relativt låg produktivitetstillväxt och denna utveckling kan förväntas fortsätta framöver. De växande företags-tjänsterna, som ofta används som insats i annan produktion, innebär samtidigt en ökad specialisering som torde medföra en ökad effektivitet i produktionen av dessa tjänster. Därigenom kan produktiviteten öka även i de sektorer som använder företagstjänster som insatsvara. Produktivitetstillväxten i ekonomin som helhet kan till följd av detta bli högre än om omvandlingen mot ett ökat tjänsteinnehåll inte sker.

Om den slutliga efterfrågan från t.ex. hushållen riktar sig direkt mot tjänster där produktiviteten eller produktivitetstillväxten är låg, t.ex. personliga tjänster, blir däremot produktivitetstillväxten i ekonomin svagare på sikt än vad som annars hade varit fallet.

Ökad efterfrågan på fritid

Den genomsnittliga tid som en person arbetar över sin livstid har sjunkit, vilket kan tolkas som att en del av det ökade välbståndet har tagits ut i form av fritid. För individen hänger avvägningen mellan arbetstid och privat konsumtion samman: mer arbete och därigenom mindre fritid ger i normalfallet möjlighet till en ökad privat konsumtion. Skatter och transfereringar gör dock sambandet mindre tydligt.

För individen är sambandet mellan den egna arbetsinsatsen och tillgången till offentligt finansierade välfärdstjänster betydligt svagare. Även om en individ bestämmer sig för att förvärvs-arbeta mindre och öka sin fritid, påverkas inte individens tillgång till välfärdstjänster i de

offentliga välfärdssystemen i samma utsträckning.

För samhället som helhet finns det däremot ett mycket nära samband mellan det totala antalet arbetade timmar och möjligheterna att tillhandahålla välfärdstjänster. Ju fler arbetade timmar i ekonomin, desto fler eller bättre välfärdstjänster kan det offentliga tillhandahålla vid givna skattesatser.

2.1.3 Internationaliseringen kräver god anpassningsförmåga

Rörligheten över gränserna har ökat i olika avseenden, bl.a. i fråga om handel med varor och tjänster, investeringar och migration.

Genom handel med varor och tjänster kan en internationell specialisering av produktionen ske, vilket bidrar till ett högre välstånd för de länder som deltar i handeln. Samtidigt bidrar internationaliseringen till ett behov av en kontinuerlig omvandling av ekonomin för att möta ökad konkurrens och ändrad efterfrågan. Långtidsutredningen bedömer att fler branscher och arbetsställen än i dag kan komma att beröras, inte minst för att den tekniska utvecklingen och regelförändringar gör att allt fler tjänsteområden utsätts för internationell konkurrens. Omvandlingen ställer i sin tur krav på ekonomins anpassningsförmåga. Goda förutsättningar för anpassning för företag och individer främjar en smidig omställning till ändrade förutsättningar.

Klimatförändringarna kräver globala lösningar

Bidraget till den pågående klimatförändringen, med allt större utsläpp av växthusgaser, är detsamma oavsett var utsläppen sker. Klimatförändringen är därför enligt Långtidsutredningen ett globalt problem som måste hanteras på ett globalt plan. Att minska utsläppen av växthusgaser kommer att vara kostsamt och medföra restriktioner på användningen av viss energi och vissa råvaror. Detta kommer i sin tur att påverka den ekonomiska utvecklingen negativt. Studier har dock visat att det är möjligt att nå relativt stora utsläppsminskningar till en relativt låg kostnad, särskilt jämfört med kostnaderna för de skador som förväntas uppstå om inga åtgärder vidtas.

Långtidsutredningens basscenario utgår från antagandet att nödvändiga klimatåtgärder kommer att hanteras med breda internationella avtal där flexibilitet prioriteras så att utsläpps-

minskningar kommer till stånd där de kostar minst. Utredningens beräkningar visar att det skulle medföra relativt måttliga kostnader för Sverige, för att uppnå ambitiösa klimatmål baserade på en effektiv internationell klimatpolitik. Om utsläppsminskningen i stället skulle ske genom åtgärder enbart i Sverige skulle kostnaderna, enligt Långtidsutredningen, däremot bli betydligt större.

2.2 Behov av en förändrad politik

Förändrade förutsättningar när det gäller efterfrågan, produktion och sysselsättning skapar enligt Långtidsutredningen ett behov av en kontinuerlig anpassning av regelverk för att på bästa sätt ta till vara de möjligheter som ges och möta de utmaningar som uppkommer.

Långtidsutredningen lyfter fram ett antal områden som den anser är särskilt angelägna:

- stimulera ett längre arbetsliv,
- verka för god anpassningsförmåga och konkurrens i ekonomin,
- utreda formerna för en ökad privat finansiering av välfärdstjänsterna samt
- verka för en global klimatpolitik baserad på effektiva styrmedel.

2.2.1 Stimulera ett längre arbetsliv

Grunden för finansieringen av de offentliga välfärdssystemen är det totala antalet arbetade timmar i ekonomin, dvs. det sammanlagda arbetsutbudet. Åtgärder som främjar arbetsutbudet är därför angelägna. Långtidsutredningen analyserar främst möjligheterna till att öka arbetsutbudet i början och i slutet av arbetslivet.

Ungas etablering på arbetsmarknaden

Unga tenderar att etablera sig allt senare på arbetsmarknaden. I stor utsträckning är detta en följd av att fler skaffar sig högre utbildning, vilket i grunden är positivt. Men denna omständighet speglar även ineffektiviteter i utbildningssystemen, där studierna i många fall tar betydligt längre tid än vad de skulle behöva göra. Det är enligt Långtidsutredningen relevant att överväga möjligheten att införa ekonomiska incitament för att korta studietiden fram till examen.

Det finns en stor grupp ungdomar som inte fullföljer gymnasiet. Dessa ungdomar har många gånger visat sig ha svårare med sina studier än andra elever redan tidigt under skolgången. Tidiga insatser riktade till elever med sämre förutsättningar har visat sig vara effektiva för att motverka skolmisslyckanden.

Äldres utträde från arbetsmarknaden

Befolkningens medellivslängd har kontinuerligt ökat utan att utträdesåldern ur arbetslivet har höjts i någon nämnvärd omfattning. Det innebär att tiden som pensionär har förlängts. Genom det nya pensionsystemet har de ekonomiska drivkrafterna för att stanna längre i arbetslivet förstärkts. Fortfarande finns det dock enligt Långtidsutredningen ekonomiska incitament och, inte minst, normer som verkar i motsatt riktning.

Enligt Långtidsutredningen bör det övervägas hur de åldersgränser som finns i ålderspensionsystemet bättre kan anpassas till förändringen i medellivslängd. Det skulle i sin tur kunna bidra till att förändra normerna rörande arbetslivets längd både från arbetstagares och arbetsgivares sida. Att åstadkomma ett senare utträde ur arbetslivet skulle, enligt utredningen, kräva en begränsning av möjligheterna att via olika utträdesvägar lämna arbetslivet. Inkomstfördelningsaspekter är dock viktiga att beakta vid sådana förändringar.

2.2.2 Verka för anpassningsförmåga och konkurrens

Omvandlingen i ekonomin är en naturlig följd av att omvärlden förändras och att nya förutsättningar uppstår. En slutsats som Långtidsutredningen drar är att politiken bör inriktas mot att skapa förutsättningar för nya arbetstillfällen, snarare än att förhindra att arbetstillfällen försvinner. Det är viktigt att underlätta för företag, investeringar, innovationer och entreprenörer, liksom för arbetskraftens rörlighet. Det är enligt utredningen inte möjligt att på förhand identifiera vilka branscher som kommer att vara framgångsrika i framtiden. Att särskilt rikta politiken mot vissa branscher är därför inte lämpligt. I stället bör generella åtgärder eftersträvas.

Enligt Långtidsutredningen bör konkurrensen främjas, eftersom ökad konkurrens bidrar till lägre priser och ökad produktivitet. Konkurren-

sen, inte minst den internationella konkurrensen, i tjänstesektorn begränsas i dag i betydande omfattning av de rådande regelverken i Sverige och andra länder. Det är därför extra angeläget att vidta åtgärder som främjar konkurrensen i tjänstesektorn.

Matchningen mellan efterfrågan på och utbudet av arbetskraft kan på kort sikt förbättras genom ökad yrkesmässig och geografisk rörlighet. En långsiktig strategi för att uppnå god matchning på arbetsmarknaden är enligt utredningen att förmå individer att välja ”rätt” utbildning. Det är också viktigt att förbättra informationen till personer som ska välja utbildning, t.ex. om genomsnittlig inkomst och arbetslöshetsrisk efter olika utbildningar.

2.2.3 Utredda finansieringen av välfärdstjänsterna

Långtidsutredningen bedömer att efterfrågan på välfärdstjänster, både vad gäller kvantitet och kvalitet, kommer att öka mer än vad som är möjligt att tillgodose inom ramen för dagens utformning av de offentliga välfärds- och skattesystemen. En central slutsats som Långtidsutredningen drar är att det är nödvändigt att öka inslaget av privat finansiering för att på sikt möta en ökande efterfrågan på välfärdstjänster. En förändring av välfärdstjänsternas finansiering är en omfattande reform som sannolikt tar lång tid att genomföra. Långtidsutredningen föreslår därför att en parlamentarisk utredning tillsätts med uppdrag att ta fram förslag på formerna för en ökad privat finansiering av välfärdstjänsterna. En sådan utredning bör ske i ljuset av bland annat stigande inkomster i samhället, ökad efterfrågan på valfrihet även inom välfärdstjänsternas område och ökad internationalisering av både tjänsteproduktion och -konsumtion.

2.2.4 Verka för en effektiv global klimatpolitik

Om inte en internationell harmonisering av kostnaderna för att minska utsläppen av växthusgaser kommer till stånd, riskerar kostnaderna för Sverige och omvärlden att bli stora. Inte minst mot bakgrund av de utmaningar som väntar på andra områden framöver, t.ex. den åldrande befolkningen, bör åtgärderna för att nå de internationellt uppsatta klimatmålen utformas på ett kostnadseffektivt sätt.

Genom att använda s.k. flexibla mekanismer och därigenom direkt eller indirekt engagera sig i utsläppsreducerande verksamheter globalt, kan Sverige enligt Långtidsutredningen ta på sig ambitiösa nationella åtaganden och samtidigt ge ett större bidrag till det globala arbetet med att bromsa den pågående klimatpåverkan. Ett internationellt pris på koldioxidutsläpp är enligt utredningen ett effektivt sätt att stimulera teknisk utveckling.

3 Remissinstansernas synpunkter

Huvudbetänkandet till Långtidsutredningen (SOU 2008:105) har remissbehandlats. Finansdepartementet skickade huvudbetänkandet på remiss till 96 myndigheter och organisationer. I detta avsnitt presenteras remissinstansernas synpunkter i korthet. En sammanfattning av remissvaren samt en förteckning över de 68 remissinstanser som har lämnat yttrande finns i underbilagan.

Remissinstanserna anser att Långtidsutredningen har en särställning genom att den tar ett helhetsgrepp om ekonomins utveckling på lång sikt och bidrar med viktigt underlag för såväl den ekonomiska politiken som den offentliga debatten. De långsiktiga scenarierna håller hög kvalitet och värdesätts av flertalet instanser.

Den ekonomiska utvecklingen på lång sikt

Konjunkturinstitutet anser att Långtidsutredningens scenarier är väl genomarbetade och har en viktig roll som utgångspunkt för andra utredningar och för myndigheters långsiktiga agerande. Flera remissinstanser efterlyser ytterligare alternativscenarier, bl.a. för att illustrera effekter av olika politiska reformer och för att åskådliggöra olika möjliga utvecklingsvägar till följd av den ekonomiska krisen. Vissa remissinstanser, exempelvis *Naturvårdsverket* och *Statens institut för kommunikationsanalys (SIKA)*, ifrågasätter några av utredningens antaganden rörande klimatpolitiken.

God produktivitet utveckling

Flera remissinstanser välkomnar att Långtidsutredningen tar upp produktivitet utvecklingens betydelse för god ekonomisk tillväxt, däribland *Sveriges Akademikers Centralorganisation (SACO)*, *Tjänstemännens centralorganisation*

(*TCO*) och *Landsorganisationen i Sverige (LO)*. Remissinstanserna delar till stor del Långtidsutredningens uppfattning att generella insatser för att öka effektiviteten och stärka konkurrensen och därigenom säkra produktivitet utvecklingen, är att föredra.

Stimulera ett längre arbetsliv

Majoriteten av remissinstanserna delar utredningens uppfattning att ett högt arbetsutbud är viktigt för den ekonomiska tillväxten och möjligheten att finansiera de offentliga välfärdsystemen. Några instanser, däribland *Verket för näringslivsutveckling (Nutek)*, instämmer i utredningens bedömning att utvecklingen mot högre levnadsstandard innebär en ökad efterfrågan på fritid och att arbetsutbudet därmed minskar. Många remissinstanser menar, i linje med utredningen, att en förbättrad genomströmning i utbildningssystemen är viktig för att möjliggöra snabbare etablering på arbetsmarknaden. Däremot anser majoriteten att avgifter för högre studier inte är ett bra sätt att öka genomströmningen. Betydelsen av särskilda insatser för att öka arbetsutbudet bland grupper med en svag förankring på arbetsmarknaden nämns särskilt av *Arbetsförmedlingen*, *Försäkringskassan* och *Socialstyrelsen*. Flera remissinstanser instämmer i Långtidsutredningens syn att det finns många skäl, däribland förbättrad hälsa, till varför den faktiska pensionsåldern bör höjas, men det finns olika uppfattningar om förutsättningarna för och hur detta ska kunna uppnås.

Verka för en god anpassningsförmåga

Remissinstanserna delar i huvudsak utredningens uppfattning att det är viktigt att ge goda förutsättningar för att skapa nya arbetstillfällen och stödja individens möjligheter till anpassning. Flera instanser, såsom *LO*, *TCO* och *Arbetsgivarverket*, lyfter fram betydelsen av olika institutioner och socialförsäkringarnas utformning för att underlätta individens omställning.

Välfärdssystemens finansiering

Långtidsutredningen konstaterar att det på längre sikt krävs en förändring av välfärdsystemen för att kunna hantera att efterfrågan på välfärdstjänster stiger. Denna uppfattning delas av majoriteten av remissinstanserna.

Utredningen föreslår att en parlamentarisk utredning tillsätts med uppgift att utreda hur en ökad privat finansiering kan utformas. Remiss-

instanserna delar utredningens uppfattning att frågan om hur den framtida finansieringen av välfärdstjänster ska utformas är mycket viktig och behöver utredas grundligt. Liksom utredningen anser flertalet remissinstanser att en parlamentarisk utredning snarast bör tillsättas, då eventuella förändringar av systemen kan ta lång tid att genomföra. Remissinstanserna har dock olika uppfattningar om vilket uppdrag en sådan utredning bör få. Vissa instanser, däribland *Sveriges Kommuner och Landsting (SKL)*, betonar att en utredning först måste analysera problembilden, så att en gemensam utgångspunkt uppnås. Flera remissinstanser vill också att en parlamentarisk utredning ges ett bredare uppdrag än vad Långtidsutredningen förordar. *LO* vill exempelvis att frågan om hur välfärdstjänster kan öka och utvecklas med offentlig skattefinansiering utreds, medan *SACO* vill att frågan om socialförsäkringarnas framtida utformning också utreds i detta sammanhang.

Global klimatpolitik och effektiva styrmedel

Långtidsutredningens slutsats att en internationell klimatpolitik baserad på kostnads-effektiva styrmedel innebär betydande samhälls-ekonomiska vinster, stöds av majoriteten av remissinstanserna. Flera remissinstanser, däribland *Konjunkturinstitutet* och *Energimyndigheten*, delar också utredningens uppfattning att en minskning av koldioxidutsläppen är den effektivaste vägen för att minska klimatpåverkan. Betydelsen av energieffektivisering lyfts fram av *Naturvårdsverket*.

4 Regeringens åtgärder för att möta långsiktiga utmaningar

Långtidsutredningen 2008 analyserar långsiktiga utmaningar för den svenska ekonomin. I utredningen diskuteras bland annat den demografiska utveckling mot en åldrande befolkning, fortsatt internationalisering och klimatfrågan. Dessa utmaningar har också regeringen lyft fram som centrala utmaningar.

I de följande avsnitten återfinns en sammanfattning av de ställningstaganden som regeringen gjort i denna proposition, och i tidigare sammanhang, som berör Långtidsutredningens överväganden.

4.1 Krisen understryker behovet av en långsiktigt inriktad ekonomisk politik

Det är viktigt att den dramatiska ekonomiska utvecklingen under det senaste året inte gör att de långsiktiga utmaningar som Sverige, i likhet med många andra länder, står inför glöms bort. Tvärtom understryker krisen att behovet av en långsiktigt inriktad ekonomisk politik blir än större.

Som regeringen konstaterar i Förslag till statsbudget, finansplan m.m. avsnitt 1 är det centralt att de åtgärder som föreslås för att dämpa effekterna av lågkonjunkturen i hög grad inkluderar åtgärder som främjar sysselsättning och tillväxt på lång sikt. Åtgärderna måste alltså vara strukturellt riktiga och bidra till att hindra att arbetslösheten fastnar på en hög nivå. Bara med en sådan inriktning på politiken kommer det att vara möjligt att möta de långsiktiga utmaningarna för ekonomin.

Hållbara offentliga finanser

Helt centralt i en långsiktig ekonomisk politik är att värna de offentliga finansernas långsiktiga hållbarhet. Den nuvarande lågkonjunkturen har i Sverige, liksom i många andra länder, satt de offentliga finanserna under stark press. Samtidigt är sunda offentliga finanser en förutsättning för att möta den ökande efterfrågan på välfärdstjänster som bland annat följer av den åldrande befolkningen. Därför måste de underskott som uppstår till följd av den djupa lågkonjunkturen vara tillfälliga och hanterbara för att Sverige ska kunna upprätthålla långsiktigt hållbara offentliga finanser.

En viktig utgångspunkt för regeringens kris-hantering, som redovisats i Förslag till statsbudget, finansplan m.m. avsnitt 1.2.1, är att medborgarnas förtroende för att det offentliga klarar sitt huvuduppdrag upprätthålls. Även i ekonomiskt svåra tider måste funktionen hos och förtroendet för centrala välfärdstjänster som utbildning, vård, omsorg och rättsväsende säkerställas. Helt centralt i den ekonomiska politiken är därför att värna ordning och reda i de offentliga finanserna och därmed säkerställa att underskotten blir tillfälliga och hanterbara.

Enligt regeringens egna beräkningar, som redovisas i Förslag till statsbudget, finansplan m.m. avsnitt 1.4.4 och avsnitt 10, och bedömningar som gjorts av ett antal internationella organisationer, förefaller hållbarheten i de offentliga finanserna vara relativt god. Den

ekonomiska krisen utgör, enligt regeringens beräkningar, för närvarande inte något allvarligt hot mot hållbarheten i de offentliga finanserna. En viktig förutsättning är dock att nedgången i sysselsättningen under 2009 och 2010 inte omvandlas till en varaktigt lägre sysselsättning. En annan förutsättning är att de temporära krisåtgärder som föreslås i denna proposition återtars när konjunkturläget förbättras.

Finanspolitiken ska även fortsättningsvis omgärdas av tydliga mål och regler. Regeringen arbetar för närvarande med en översyn av det finanspolitiska ramverket (se Förslag till statsbudget, finansplan m.m. avsnitt 1.5.4 och avsnitt 4).

Den långsiktiga inriktningen på regeringens politik ligger fast

Den långsiktiga inriktningen på regeringens politik ligger i grunden fast, vilket framgår av Förslag till statsbudget, finansplan m.m. avsnitt 1. Politiken är inriktad på att skapa varaktigt bättre förutsättningar för tillväxt, sysselsättning och välfärd inom ramen för långsiktigt hållbara offentliga finanser.

De krisåtgärder som regeringen presenterar i föreliggande proposition inriktas dels på att stimulera efterfrågan för att dämpa fallet i sysselsättningen, dels på att förhindra att arbetslösheten biter sig fast på hög nivå. På detta sätt främjas en stark och varaktig sysselsättningsökning när konjunkturen vänder samtidigt som välfärdens kärna värnas.

4.2 Politik för jobb och företagande

Hög sysselsättning, och därmed ett högt antal arbetade timmar i ekonomin, utgör grunden för möjligheterna att på lång sikt trygga den gemensamma välfärden (se Förslag till statsbudget, finansplan m.m. avsnitt 1.7.1). Genom en hög sysselsättning ökar möjligheterna att finansiera de offentliga utgifterna utan att höja skatterna, samtidigt som kostnaderna för framför allt arbetslöshetsrelaterade transfereringar minskar.

Långtidsutredningen betonar vikten av hög sysselsättning och utredningen gör en fördjupad analys av faktorer som påverkar arbetslivets längd. Utredningen analyserar ungdomars inträde på och äldres utträde från arbetsmarknaden, liksom vilka möjligheter som finns att påverka dessa. Inte minst pekar utredningen på

att det finns problem med att en betydande andel av ungdomarna inte fullföljer gymnasiet och att studietiderna i Sverige är långa i jämförelse med andra länder.

Ett tidigare inträde och ett senare utträde är två viktiga delar för att främja en hög sysselsättning. I Förslag till statsbudget, finansplan m.m. avsnitt 10 presenteras också scenarier över hur ett tidigare inträde på respektive ett senare utträde från arbetsmarknaden påverkar de offentliga finansernas långsiktiga hållbarhet. Samtidigt berör utanförskapet också andra grupper än yngre och äldre. Det är därför viktigt med breda åtgärder som främjar en ökad sysselsättning i alla grupper.

Långtidsutredningen behandlar även den fortsatta internationaliseringen av ekonomin. Genom handel med varor och tjänster kan produktionen specialiseras, vilket bidrar till högre välstånd. Samtidigt leder internationaliseringen till ett behov av ständig omvandling av ekonomin för att möta ändrade förutsättningar. Det är viktigt att anpassningen till ändrade förutsättningar underlättas. Arbetsmarknaden måste fungera bra, så att personer enkelt kan få ett nytt jobb. Regeringen har sedan sitt tillträde lagt om arbetsmarknadspolitiken, vilket har inneburit att Arbetsförmedlingen har fått ett tydligare uppdrag att förmedla arbete. För att nya arbetstillfällen ska kunna skapas är det samtidigt centralt att företagande underlättas för såväl nya som befintliga företag.

Regeringens politik syftar till att göra det mer lönsamt att arbeta, mer attraktivt att starta och driva företag samt enklare och billigare att anställa. Regeringen har sedan sitt tillträde genomfört ett stort antal reformer för att främja arbetsutbud och företagande.

Mer lönsamt att arbeta

Ett jobbskatteavdrag har genomförts i tre steg, vilket sänkt skatten för dem som förvärvsarbetar. Jobbskatteavdraget gör det mer lönsamt att arbeta, vilket främjar arbetsutbudet och bidrar till en förbättrad lönebildning samt en ökad rörlighet på arbetsmarknaden. Avdraget är en central del i regeringens politik för att varaktigt höja sysselsättningen.

I denna proposition föreslår regeringen att ett fjärde steg i jobbskatteavdraget genomförs, vilket kommer att främja sysselsättningen på lång sikt (se Förslag till statsbudget, finansplan m.m. avsnitt 1.3.2). Samtidigt bidrar det

förstärkta avdraget till att dämpa fallet i hushållens disponibla inkomster och dämpar därför fallet i efterfrågan och i sysselsättningen.

För att göra det mer lönsamt att arbeta har också en rad förändringar i arbetslöshetsförsäringen genomförts. Graden av egenfinansiering i arbetslöshetsförsäringen har ökat och medlemsavgifterna till varje arbetslöshetskassa differentierats.

En väl fungerande arbetsmarknad

Arbetsmarknadspolitiken har ändrats för att främja effektivitet och matchning och därigenom bidra till en bättre fungerande arbetsmarknad. För att öka arbetskraftens anställningsbarhet, och därigenom främja en kraftig sysselsättningsuppgång i nästa konjunkturuppgång, föreslår regeringen i denna proposition temporära utbildningsåtgärder, förstärkning av den aktiva arbetsmarknadspolitiken genom ökat fokus på arbetspraktik och praktisk kompetensutveckling, arbetsmarknadsutbildning och intensifierade förmedlingsinsatser, införandet av en ny aktiveringsåtgärd (Lyft) inom statliga och kommunala bolag och verksamheter samt ideella organisationer med viss verksamhet och förstärkta insatser för arbetslösa ungdomar (se Förslag till statsbudget, finansplan m.m. avsnitt 1.3.2).

Kvaliteten i utbildningen stärks

Sedan sitt tillträde har regeringen genomfört en rad åtgärder för att stärka kvaliteten inom utbildningen. Regeringen har initierat en mängd reformer på utbildningsområdet: en läsa-skriv-räkna-satsning, ett lärarlyft, ett återinförande av speciallärarutbildningen, en riktad satsning på lärarutbildningen, en försöksverksamhet med lärningar på gymnasiet samt en förstärkning av resurserna till universitet och högskolor. Vidare ska, som anförs i Förslag till statsbudget, finansplan m.m. avsnitt 1.3.3, lärarutbildningen och gymnasieskolan reformeras.

Mer lönsamt och enklare att driva företag samt att anställa

Ett innovativt och dynamiskt näringsliv, med god anpassningsförmåga, är av central betydelse för Sveriges välfärd. Nya företag sätter press på redan etablerade företag och tvingar dem till förnyelse, ökad produktivitet och effektivare produktionsmetoder. Därför bör hindren för att starta och utveckla företag vara så låga som

möjligt. Nya och växande företag är också viktiga för sysselsättningen.

Regeringen har genomfört ett antal åtgärder för att göra det enklare och mer lönsamt att driva företag samt enklare att anställa. Nystartsjobb har gjort det billigare att anställa långtidsarbetslösa och långtidssjukskrivna. Socialavgifterna för ungdomar och för äldre har sänkts. Dessutom har en generell sänkning av socialavgifterna genomförts. Bolagsskatten har sänkts. Medfinansieringen i sjukförsäringen har tagits bort. Avdrag för hushållsna tjänster och för reparationer, ombyggnad och tillbyggnad har införts, vilket främjar efterfrågan på dessa tjänster. Möjligheten till säsongsanställning har återinförts. Allmän visstidsanställning i upp till 24 månader har införts.

I denna proposition föreslår regeringen ytterligare åtgärder som främjar företagandet. Åtgärderna, som beskrivs i Förslag till statsbudget, finansplan m.m. avsnitt 1.3.4, ökar tryggheten för företagare, gör det mindre riskfyllt att starta nya företag, samt sänker kostnaderna för många företagare.

Regeringens politik ökar sysselsättningen

Även om det senaste årets dystra utveckling i världsekonomin medför att sysselsättningen minskar och arbetslösheten ökar, innebär inriktningen på regeringens politik att sysselsättningen på lång sikt ökar (se Förslag till statsbudget, finansplan m.m. avsnitt 1.3.2).

Regeringens politik har bidragit till att arbetsmarknadens funktionssätt har förbättrats samtidigt som förutsättningarna för företagande har stärkts. Kvaliteten i utbildningen har dessutom höjts. Sammantaget har regeringens politik bidragit till att stärka den svenska ekonomins förutsättningar att möta framtida utmaningar. Politiken främjar ett högre arbetsutbud och högre sysselsättning, samtidigt som ekonomins förmåga till anpassning till ändrade förutsättningar har förbättrats. I dagsläget är det viktigt att värna om de positiva effekterna och det är helt centralt att den nu stigande arbetslösheten inte tillåts bita sig fast på höga nivåer. Reformerna som genomförs måste, som regeringen konstaterar i Förslag till statsbudget, finansplan m.m. avsnitt 1, stödja en högre sysselsättningsnivå på lång sikt.

4.3 Klimatpolitik

Klimatförändringar är ett globalt problem som måste hanteras på ett internationellt plan. Utsläppen av växthusgaser påverkar klimatet oavsett var på jorden de sker och inget land kan lösa klimatproblemet på egen hand. Långtidsutredningen visar tydligt på betydelsen av att de klimatåtgärder som genomförs är kostnadseffektiva. Den stora politiska utmaningen ligger i att få till stånd en överenskommelse kring klimatfrågan som inte bara omfattar de industrialiserade länderna, utan även utvecklingsländerna och i synnerhet de snabbväxande utvecklingsländerna. En sådan överenskommelse måste också leva upp till kraven om en rättvis och hållbar global utveckling. Detta skapar också förutsättningar för en kostnadseffektiv och ansvarsfull klimatpolitik.

Regeringens politik på klimatområdet (se Förslag till statsbudget, finansplan m.m. avsnitt 1.3.5 och 1.7.2) syftar till att minska utsläppen till lägsta möjliga samhällsekonomiska kostnad med utgångspunkt i principen att förorenaren ska betala. På detta sätt kan Sverige bli en föregångare i den globala omställningen mot en klimateffektiv ekonomi. Det skapar både miljönytta och tillväxt i Sverige.

EU:s medlemsländer har enats om en ambitiös klimatpolitik när det gäller de egna minskningarna av koldioxidutsläpp. Det är en förutsättning för att EU ska kunna vara en trovärdig part och pådrivande i de fortsatta internationella klimatförhandlingarna. Inriktningen för FN:s klimatområde i Köpenhamn den 7–18 december är att ett nytt internationellt klimatavtal ska kunna slutas som tar vid efter det s.k. Kyoto-avtalets första åtagandeperiod, dvs. efter 2012. En av Sveriges huvuduppgifter som ordförande under EU:s ministerråd hösten 2009 är att leda unionen så att EU på bästa sätt kan agera för att nå en global klimatöverenskommelse.

Samtidigt måste Sverige ta ansvar och även genomföra åtgärder nationellt. Genom den klimat- och energiöverenskommelse, som allianspartierna presenterade i februari 2009, flyttar regeringen fram positionerna och höjer ambitionen i klimatpolitiken. Genom att driva en framsynt och kostnadseffektiv klimatpolitik bidrar Sverige med sin del för att undvika farlig mänsklig inverkan på klimatsystemet. Klimat- och energiöverenskommelsen ger också

industrin långsiktiga villkor för hur elförsörjningen kan tryggas.

Underbilaga

Remissinsatsernas synpunkter på Långtidsutredningen 2008

I följande avsnitt redovisas en sammanfattning av ett urval av de remissvar som har inkommit angående huvudbetänkandet till Långtidsutredningen 2008 (SOU 2008:105).

Övergripande synpunkter om Långtidsutredningen

Finanspolitiska rådet anser att Långtidsutredningen 2008 behandlar viktiga frågor för den svenska ekonomins långsiktiga utveckling och därmed befäster sin roll som ett viktigt underlag för den offentliga debatten.

Ekonomistyrningsverket (ESV) betonar betydelsen av att det görs långtidsutredningar, fria från politiska direktiv, som analyserar frågor som är eller kan komma att bli en viktig del av den ekonomiska politiken och debatten.

Statskontoret instämmer i Långtidsutredningens övergripande slutsatser, men har en del synpunkter på vissa förslag som utredningen lämnar.

Kommerskollegium skriver i sitt remissvar att myndigheten välkomnar Långtidsutredningen som ett värdefullt underlag med ett längre perspektiv på den ekonomiska utvecklingen och att det är särskilt värdefullt i tider av turbulens.

Institutet för tillväxtpolitiska studier (ITPS) anser att Långtidsutredningen 2008 liksom tidigare långtidsutredningar, bidrar med ett viktigt underlag för den ekonomiska politiken. Utredningen utgör enligt myndigheten ett viktigt komplement till de mer kortsiktiga analyser som görs av organisationer och myndigheter.

Långtidsutredningens ambition att ge en helhetsbild av den svenska ekonomin välkomnas av *Sveriges Akademikers Centralorganisation (SACO)*, som anser att ansträngningen att sifferätta helheten och dess långsiktiga utveckling är vad som skiljer Långtidsutredningen från alla andra statliga utredningsinsatser. Genom att koppla beräkningarna till analyser av tänkbara åtgärder har Långtidsutredningen enligt *SACO* en viktig uppgift när det gäller att berika det offentliga samtalet.

Utgångspunkter för analysen

Långtidsutredningens antagande om trendtillväxt samt utredningens uppfattning om var de viktigaste problemen och utmaningarna finns ligger väl i linje med *Konjunkturinstitutets* bedömning, skriver myndigheten i sitt remissvar.

Tre utvecklingstrender, befolkningssammansättning, förändrade efterfrågemönster och fortsatt internationalisering, lyfts fram som centrala för den långsiktiga utvecklingen i ekonomin som beskrivs i Långtidsutredningen. Enligt *ITPS* är dock de två senare trenderna summariskt undersökta och ger liten kunskap om hur de påverkar den ekonomiska utvecklingen.

Tjänstemännens Centralorganisation (TCO) instämmer i utredningens bedömning att ekonomins internationalisering och den demografiska utvecklingen är centrala utmaningar. *TCO* anser dock att frågan om de klimatpolitiska utmaningarna borde ha fått en större roll i utredningens betänkande.

Landsorganisationen i Sverige (LO) menar att det är bra att utredningen lyfter fram betydelsen av brister i det offentliga utbildningssystemet både för antalet arbetade timmar och produktivitetens utvecklingen.

Betydelsen av finansiell kris och djup lågkonjunktur

Riksbanken framhåller att den pågående finansiella och realekonomiska krisen sannolikt påverkar förutsättningarna för svensk tillväxt också på lång sikt genom begränsningar i internationaliseringen och nya regleringar av den finansiella sektorn. Krisen visar också på vikten av att beakta den finansiella sektorn inom ramen för långtidsutredningar.

Enligt *ESV* hade det mot bakgrund av den djupa finanskris som inträffade hösten 2008, och det kraftiga fall i konjunkturen som följde, varit naturligt för Långtidsutredningen att analysera den finansiella sektorns betydelse i ekonomin.

Även *ITPS*, *TCO* och *SACO* tar i sina remissvar upp frågan om finanskrisen och den senaste tidens ekonomiska utveckling borde analyserats av utredningen och eventuellt även integrerats i de långsiktiga scenarierna.

Den ekonomiska utvecklingen på lång sikt

Scenariernas utformning

Konjunkturinstitutet skriver i sitt remissvar att det i Långtidsutredningen finns en väl genomarbetad beskrivning av ett basscenario för utvecklingen till 2030 som mycket väl kan användas som standard för vidare analyser.

Riksbanken anser att Långtidsutredningens framskrivningar och analyser på ett övertygande sätt identifierar ett antal områden som den ekonomiska politiken bör inriktas mot framöver, till exempel god produktivitetstillväxt och högt arbetsutbud.

Under många år var långtidsutredningar det enda forumet där långsiktiga kalkyler gjordes. *ESV* anser att den utökade redovisningen av långsiktiga kalkyler i regeringens budgetdokumentation ställer nya krav på redovisning och analys av kalkyler i långtidsutredningarna.

Statskontoret påpekar att utredningen lägger en del förslag som kan påverka scenarierna och som kunde ha analyseras närmare inom ramen för scenarierna.

Statistiska centralbyrån (SCB) värdesätter Långtidsutredningens bedömningar av den ekonomiska utvecklingen och använder dessa vid utformningen av sin publikation "Trender och prognoser".

Statens institut för kommunikationsanalys (SIKA) noterar att utredningens fokus sedan 1980-talet har flyttats från att ha varit ett verktyg för den statliga planeringen på detaljerad nivå, mot en diskussion av speciella frågeställningar. Till följd av detta saknas det numera ett gemensamt planeringsunderlag i den statliga planeringen i form av detaljerade scenarier för den ekonomiska utvecklingen på längre sikt.

Flera *länsstyrelser* efterfrågar framskrivningar på regional nivå samt uppdelningar på sektors- och branschnivå, vilka skulle underlätta den lokala planeringen.

Centrala antaganden

Utgångspunkter för den ekonomiska utvecklingen

Långtidsutredningen har utgått från den beskrivning av den ekonomiska utvecklingen som presenterades i budgetpropositionen för 2009 (prop. 2008/09:1). Utredningen har som en

konsekvens av detta utgått från antagandet att finanskrisen och lågkonjunkturen inte får några långsiktiga effekter på ekonomin.

Konjunkturinstitutet menar att det inte är uteslutet att lågkonjunkturen, via persistent utslagning av en mängd individer, påverkar antalet arbetade timmar negativt. Struktureromvandling av näringslivet till följd av lågkonjunkturen kan dessutom komma att hålla tillbaka produktivitetstillväxten under en längre period.

ITPS konstaterar att det i dag står klart att den ekonomiska nedgången inte kan betraktas som en vanlig konjunkturedgång, utan en allvarlig ekonomisk kris av strukturell karaktär. Myndigheten anför att den ekonomiska krisens utveckling ger anledning att utveckla flera alternativa scenarier för att på så vis kontrollera modellens robusthet.

Oförändrat beteende och oförändrad politik

Riksbanken anser att Långtidsutredningens antaganden om oförändrat beteende per befolkningsgrupp och oförändrad politik är för starka för att ge trovärdighet åt framskrivningarna, då de inte tillåter utvärderingar av önskade beteendeförändringar tillsammans med sådana reformer som skulle kunna åstadkomma dessa. *Riksbanken* framhåller vidare vikten av att tolka resultaten av beräkningarna med försiktighet. Antagandena är emellertid förståeliga då de förenklar analysen och beräkningarna av scenarierna. Bättre modellverktyg skulle enligt *Riksbanken* kunna lösa dessa problem i framtiden.

När det gäller scenariernas koppling till klimatpolitiken anser *Naturvårdsverket* att vissa antaganden är orealistiska med tanke på vad internationella klimatavtal kan komma att kräva när det gäller utsläppsminskningar.

SIKA invänder mot att utredningen har antagit att klimatpolitiken utformas på ett kostnadseffektivt sätt i basscenariot.

Produktivitetstillväxten

I basscenariot antar Långtidsutredningen att näringslivets produktivitetstillväxt fortsätter att vara god, och endast något lägre än genomsnittet för perioden 1980–2005.

SCB menar att detta antagande är optimistiskt mot bakgrund av att produktivitetstillväxten

under slutet av 1990-talet och början av 2000-talet var mycket god till följd av teknisk utveckling.

Som förklaring till den något lägre tillväxten anger Långtidsutredningen att tjänstebranschernas betydelse i ekonomin ökar. *Almega* är kritiska till att utredningen därmed inte beaktar möjligheten att produktiviteten skulle kunna öka snabbare än i basscenariot. Inte heller tas risken för att produktivitetstillväxten kan bli betydligt lägre än i huvudscenariot upp av utredningen, vilket ger intrycket av att det inte behövs några åtgärder för att stimulera produktivitetstillväxten.

I Långtidsutredningens basscenario antas att den branschvisa produktivitetstillväxten i den offentliga sektorn är noll, vilket utredningen också påpekar är ett starkt antagande. *SCB* bedömer att en ambitionshöjning krävs, liksom en ökad samordning mellan olika statistikproducenter, för att möjliggöra bättre beräkningar av den offentliga sektorns produktivitet.

ESV efterfrågar en redovisning och en analys av den offentliga sektorns delsektorer som hade kunnat bidra till att göra utredningen till ett viktigt underlag bl.a. för arbetet med det finanspolitiska ramverket.

Hållbara offentliga finanser

I huvudbetänkandet konstateras att dagens politik inte leder till okontrollerad skuld tillväxt och att det innebär att de offentliga finanserna kan betraktas som hållbara. *ESV* ställer sig frågande till om de indikatorer som används kan ge stöd för denna slutsats.

I likhet med tidigare långtidsutredningar används statskulden som ett mått på huruvida de offentliga finanserna är långsiktigt hållbara. *Riksgälden* påpekar att den svenska statskulden under de senaste 30 åren har varierat kraftigt och att det är troligt att den kommer att göra det i framtiden också.

Högre arbetsutbud

Långtidsutredningen lyfter fram vikten av ett högt arbetsutbud för ekonomisk tillväxt och för finansieringen av offentliga välfärdssystem. Utredningen fokuserar sina överväganden om

arbetsutbudet på inträdet på och utträdet från arbetsmarknaden, dvs. arbetslivets längd. Denna avgränsning utgör inte en värdering av var den största potentialen för ett ökat arbetsutbud finns, utan avser att vara ett bidrag till diskussionen om potentialen för ökat arbetsutbud.

Behovet av högre arbetsutbud

Konjunkturinstitutet delar Långtidsutredningens uppfattning att en ökad arbetslivslängd är en viktig förutsättning för att bibehålla eller förstärka de offentliga trygghets- och socialförsäkringssystemen.

Verket för näringslivsutveckling (Nutek) pekar på motsättningen som ligger i att ökat arbetsutbud, dvs. ökat antal arbetade timmar, behövs för att driva tillväxten, samtidigt som ökad tillväxt innebär att arbetsutbudet minskar till följd av att minskad arbetstid och ökad fritid i takt med att välståndet i befolkningen ökar. Arbetskraftens sammansättning och matchningen av kompetenser är viktigare än det totala antalet timmar. Verket saknar också ett regionalt perspektiv på arbetsutbudet.

Långtidsutredningen behandlar behovet av att öka arbetsutbudet för att hantera den demografiska utvecklingen, men tyvärr är analysen otillräcklig när det gäller vilka åtgärder som är nödvändiga för att öka arbetsutbudet över livscykeln, skriver *Finanspolitiska rådet* i sitt remissvar.

Försäkringskassan saknar en diskussion om vilka åtgärder staten kan bidra med för att förstärka efterfrågan på den arbetskraft som har mindre än hundra procentig arbetsförmåga.

Arbetsförmedlingen betonar vikten av att alla grupper av arbetstagare tas till vara för att möta den demografiska utvecklingen som innebär att en mindre andel av befolkningen är i arbetsför ålder.

TCO delar utredningens bild av att förmågan att upprätthålla ett högt arbetsutbud under de kommande decennierna är central för ekonomisk tillväxt och möjligheterna att finansiera de gemensamma välfärdstjänsterna.

Företagarna konstaterar att Långtidsutredningen, liksom de flesta andra utredningar, i sin beskrivning av arbetsmarknaden helt utgår ifrån att normen är att vara anställd.

Enligt *Almega* bör en parlamentarisk utredning tillsättas med uppdrag att ge förslag till en

skattereform som tar fasta på att det ska löna sig för den enskilde att investera i kunskap och att arbeta mera.

Potentialen för ökat arbetsutbud

Konjunkturinstitutet instämmer i att tidigare avslutade högskolestudier och senare utträde från arbetsmarknaden är viktiga förutsättningar för att öka arbetslivets längd. Utredningens förslag är dock enligt myndigheten något kraftlösa och lägger alltför stor vikt på information och normbildning och för lite vikt på ekonomiska incitament.

Socialstyrelsen framhåller att det är viktigt att öka arbetsutbudet genom att underlätta för ungdomar, personer med funktionsnedsättning och utrikes födda med kortare vistelsetid i Sverige att komma in på arbetsmarknaden.

LO delar utredningens slutsats att det är viktigt att öka arbetsutbudet i form av antalet arbetade timmar genom att dels tidigarelägga inträdet på arbetsmarknaden, dels senarelägga utträdet. Andra utmaningar för att uppnå ökat arbetsutbud ligger i integrationen av utlandsfödda och ökat antal arbetade timmar för deltidsanställda som vill och kan arbeta mer.

Information inför val av studieinriktning

I Långtidsutredningen konstateras att unga i sina studieval sällan är väl informerade om arbetsmarknadssituationen bland dem som tidigare har gjort motsvarande val.

Flera remissinstanser, däribland *Högskoleverket*, *Skolverket*, *Arbetsförmedlingen*, *SACO Studentråd*, *Sveriges Förenade Studentkårer* och *Almega*, delar uppfattningen att information om olika utbildningsalternativ och arbetsmarknaden behöver förbättras.

Konjunkturinstitutet anser att det är bra att informera ungdomar om konsekvenserna av olika utbildningsval, men framhåller samtidigt att individens val av utbildning måste ske efter eget intresse och förmåga.

Genomströmning i utbildningssystemen

Långtidsutredningen lyfter fram den låga genomströmningen i utbildningssystemet som ett stort problem som påverkar arbetsutbudet.

Nutek instämmer i att detta är ett problem, särskilt när det gäller gymnasiet då ungefär en tredjedel av de elever som slutar gymnasiet saknar en godkänd examen eller har en examen som inte berättigar till högskolestudier.

Skolverket delar utredningens uppfattning att det är en alltför stor andel unga som lämnar gymnasieskolan utan fullständiga studier.

Skolinspektionen framhåller att det finns brister och utvecklingsbehov i kommuner och skolor, särskilt beträffande insatser för barn med särskilda behov. Det hade enligt myndigheten varit värdefullt om utredningen hade tagit ett bredare grepp när det gäller hur förändringar i utbildningssystemets struktur och kvalitet kan bidra till ekonomisk tillväxt.

Nutek framhåller att en väl avvägd utbildning av hög kvalitet är en investering och inte konsumtion. Myndigheten anser att detta är ett perspektiv som i stor utsträckning har tappats bort i Långtidsutredningen.

Läraryrket framhåller att det är viktigt att tidigt identifiera vilka barn som behöver särskilt stöd för att klara skolans kunskapsmål.

Lärarnas Riksförbund instämmer i att genomströmningen i utbildningssystemet är viktig och att kunskapsmål måste uppnås på varje utbildningsnivå.

Högskoleverket invänder mot Långtidsutredningens slutsats att unga människor etablerar sig senare på arbetsmarknaden i ett internationellt perspektiv. Internationella jämförelser försvåras enligt verket av att studiemönstren i den svenska utbildningen skiljer sig på flera sätt från andra länder. Därtill kommer att den svenska arbetsmarknaden snarare värderar en viss utbildning framför en viss examen, vilket innebär ett problem för den statistiska uppföljningen, men knappast för arbetsmarknaden.

Även *SACO Studentråd* påpekar att arbetsgivare i första hand värdesätter utbildningen framför examensbeviset. I Sverige utfärdas inte examensbevis per automatik i samband med att studierna fullföljs utan studenten måste ansöka om att ta ut sin examen, vilket innebär att examenstillfället förskjuts till följd av universitetens och högskolornas handläggningstid.

LO menar att det relativt sena arbetsmarknadsinträdet för svenska ungdomar främst kan förklaras av två faktorer: den höga andelen ungdomar som saknar gymnasiebetyg och att högskolestudier påbörjas relativt sent. LO understryker också betydelsen av ungdomars socioekonomiska bakgrund för resultaten i både grund- och gymnasieskolan.

FöretagarFörbundet anser att utbildningssystemet under decennier systematiskt har snedvridits bort från yrkesmässig kunskap till akademiska utbildningar. En utveckling där icke-akademiska utbildningar som förmedlar konkreta yrkeskunskaper uppvärderas, i såväl gymnasie- som högskolesystemet, efterfrågas av förbundet.

Avgifter för högre utbildning

Långtidsutredningen behandlar frågan om incitamenten för snabbare genomströmning kan höjas genom avgifter på högre utbildning och premier i studiemedelssystemet.

Konjunkturinstitutet anser att ekonomiska incitament har störst påverkan på individernas benägenhet att fullfölja sina studier snabbt. Även *Statskontoret* anser att det kan vara befogat att överväga att införa någon form av ökade ekonomiska incitament med syfte att öka genomströmningstakten i utbildningssystemet.

Konjunkturinstitutet anser vidare att avgifter för högre utbildning skulle öka den sociala snedrekryteringen och därmed gå emot de politiska ambitioner som finns. Däremot skulle studiemedelssystemet och studiesystemet som sådant kunna anpassas för att öka genomströmningen. Att som utredningen diskuterar anpassa studiemedelssystemet för att kunna hantera avgifter, skulle kunna innebära större studielån som enligt nuvarande system ska betalas tillbaka relativt snabbt. I förlängningen kan detta enligt myndigheten medföra problem för grupper med lägre ingångslöner och eventuellt minska incitamenten för att genomgå längre utbildningar om inte nettolönespridningen ökas eller skattesystemet förändras.

Statskontoret påpekar att förslaget om att avgiftsbelägga högre utbildning behöver utredas närmare, då det kan ha vissa negativa effekter. Även om en avgiftsbeläggning kompletteras med lån eller stipendier finns viss risk att reformen skulle leda till en minskad rekryteringsbas, menar myndigheten.

Även *Högskoleverket* anser att frågan om studieavgifter är kontroversiell, eftersom det är svårt att rekrytera studenter från hem utan studievana.

Flera andra remissinstanser invänder också mot förslaget om avgifter för högskolestudier, eftersom det kan leda till att färre personer studerar på högskolan och att den sociala snedrekryteringen ökar, bl.a. *ITPS*, *LO*, *TCO*, *SACO Studentråd*, *Arbetsgivarverket*, *Sveriges Universitetslärarförbund*, *Sveriges Förenade Studentkårer* och flera *länsstyrelser* påpekar detta. Höjda studiemedel, ökad lärartäthet, förbättrad studie- och yrkesvägledning samt examenspremier nämns som möjliga åtgärder för ökad genomströmning.

Äldres arbetsutbud

Finanspolitiska rådet anser att Långtidsutredningen beskriver komplexiteten mellan individuella beslut och de ekonomiska incitamenten för att stanna eller att lämna arbetslivet på ett förtjänstfullt sätt. Utredningens förslag är dock ganska allmänt hållna. Finanspolitiska rådet påpekar också att en förhöjd pensionsålder kan leda till att samma problem förflyttas till en annan åldersgrupp.

Liksom Långtidsutredningen anser *Konjunkturinstitutet* att utträdet från arbetsmarknaden är en viktig faktor som påverkar storleken på arbetskraften.

Statskontoret instämmer i att utträdesåldern är viktig för arbetsutbudet och menar att man bör fokusera på åtgärder som höjer den faktiska utträdesåldern och som stimulerar ett frivilligt längre deltagande på arbetsmarknaden. Det kan enligt myndigheten vara ett problem att varken arbetsgivare eller arbetstagare tycks vilja ha en höjd pensionsålder samt att det finns ett samband mellan ålder och sjukfrånvaro.

Nutek anser att det är ett steg i rätt riktning om normer om pension vid 65 år luckras upp, men påpekar att det är viktigt att uppluckringen inte innebär att pensionsåldern sjunker nedåt i åldrarna.

Långtidsutredningen lyfter fram det positiva sambandet mellan utbildningsnivå och arbetskraftsdeltagande samt pensionsålder. Finanspolitiska rådet påpekar att en ökad utbildningsnivå inte behöver innebära ett högre arbetsutbud. Utbildningsnivån hos dem som har lägst utbildning behöver inte öka för att den genom-

snittliga utbildningsnivå stiger. Skillnader i arbetskraftdeltagande mellan grupper med olika utbildningsnivå kan vara en sorteringseffekt. En högre utbildningsnivå för arbetskraften som helhet innebär inte alltid att sysselsättningen ökar.

Försäkringskassan betonar att staten i första hand bör se över villkoren för pensionering för att förhindra att de som är friska och har arbetsförmåga lämnar arbetskraften i förtid samt att underlätta för dem som kan och vill arbeta ännu längre att göra det.

Arbetsgivarverket avvisar Långtidsutredningens tankar om möjligheterna att påverka pensionsåldrar som anges i kollektivavtal och framhåller vikten av att frågan lämnas till arbetsmarknadens parter.

LO anser att det är viktigt att gradvis höja utträdesåldern ur arbetslivet för alla grupper som en följd av ökad medellivslängd.

PRO anser att incitamenten i pensionsystemet och den förbättrade folkhälsan, som inneburit längre medellivslängd, talar för att utträdet från arbetslivet kommer att senareläggas. Både *LO* och *PRO* påpekar att det krävs investeringar i förbättrad arbetsmiljö och arbetsorganisation som möjliggör anpassningar till äldres förutsättningar, för att utträdesåldern ska kunna fortsätta att höjas.

FöretagarFörbundet framhåller att företagare generellt sett stannar längre i arbetslivet, vilket bl.a. förklaras av företagandets flexibilitet och kontroll som gör det möjligt att anpassa arbetslivet. Genom att göra det mer attraktivt att driva verksamhet i egen regi kan enligt förbundet fler frivilligt komma att stanna kvar på arbetsmarknaden längre upp i åldrarna.

Produktivitets drivkrafter

SACO anser att Långtidsutredningens mest intressanta fördjupning rör produktiviteten och strukturomvandlingen. I utredningen lyfts investeringarnas betydelse för ökad produktivitet fram. *SACO* efterfrågar en utveckling av denna analys kompletterad med konkreta förslag.

LO delar Långtidsutredningens inställning att en politik för att främja en god produktivitetstillväxt måste ha en bred ansats och vara generellt inriktad. Både *SACO* och *LO* tar upp betydelsen av produktivitetstillväxt för den ekonomiska tillväxten.

TCO oroas över att den svenska produktivitetstillväxten inte ges tillräckligt utrymme i den politiska analysen och debatten. Inte heller Långtidsutredningen lägger enligt *TCO* tillräckligt stor vikt vid att analysera området.

Almega anser att utredningen saknar en grundläggande analys av de senaste årens växande strukturella problem i ekonomin. Vidare saknas enligt *Almega* även en analys av de bakomliggande faktorerna, såsom kapacitetsbrist och därmed förlorade marknadsandelar, investeringsutveckling och företagens förändrade investeringsbeteende.

Växande tjänstesektor påverkar produktivitetstillväxten

Långtidsutredningen lyfter fram vikten av politik som ökar konkurrensen inom alla sektorer. Väl fungerande marknader främjar enligt utredningen tillväxt och leder till högre välbefinnande.

Statskontoret instämmer i att även tjänstesektorn bör utvecklas genom generella insatser. Det är också viktigt att se över institutionella hinder för ökad tillväxt.

Konkurrensverket delar uppfattningen att konkurrens är viktigt och påpekar att många konkurrensproblem inom tjänstesektorn härrör från regleringar som kan reformeras så att konkurrensproblemen upphör eller minskar. Även inom den offentliga sektorn finns enligt myndigheten potential för produktivitetstillväxt.

LO för fram kritik mot Långtidsutredningens antagande om att produktiviteten inom välfärdstjänster i stort sett inte kan förbättras.

Almega påtalar att Långtidsutredningen felaktigt ger intrycket av att tjänstesektorns tillväxt främst förklaras av dess växande roll som insatsfaktor i tillverkningsindustrin. Den ökade tjänstproduktionen beror enligt *Almega* också på efterfrågan från andra sektorer än industrin, bl.a. som insats i tjänstsektorns produktion, men framför allt produceras tjänster för s.k. slutlig användning, dvs. konsumtion, investeringar och export.

Konkurrens bidrar till högre produktivitet

Långtidsutredningen anser att en ökad internationell konkurrens är positivt för effektivitets- och produktivitetsutvecklingen i tjänstesektorn.

Nutek framhåller att konkurrensutsättning av välfärdstjänster, t.ex. genom vårdvalssystemen som införs inom primärvården, kommer att öppna den svenska primärvården för utländsk konkurrens, vilket är positivt.

Kommerskollegium instämmer i utredningens slutsatser att politiken bör verka för god anpassningsförmåga i ekonomin och ökad konkurrens, inte minst internationellt. Detta gäller för såväl varor som tjänster. Även *Konsumentverket* betonar att konkurrens är viktigt.

Företagarna anser att det är förvånande att utredningen knappast alls behandlar vikten av att via mer privat drift och effektivare offentlig upphandling öka effektiviteten i dagens offentliga system. Vidare borde Långtidsutredningen ha behandlat möjligheterna att ytterligare öppna upp tjänstesektorn för internationell handel, menar *Företagarna*.

Omställning till följd av ekonomins förändring

LO anser att det är bra att Långtidsutredningen behandlar frågor om omvandling och sysselsättningsdynamik, eftersom det ger en viktig och kompletterande bild till en debatt som ofta fokuserar på hur många jobb som försvinner. Genom att utredningen visar att det skapas många jobb och genomförs många rekryteringar även under lågkonjunkturer och kristider blir bilden delvis en annan. *LO* anser dock att den aktiva arbetsmarknadspolitikens betydelser för antalet arbetade timmar, strukturomvandlingen och produktivitetsutvecklingen borde ha tagits upp av Långtidsutredningen.

TCO betonar att de olika samhällsinstitutionerna kan understödja en fungerande omställning. En fungerande svensk modell, med en väl utbyggd arbetslöshetsförsäkring, effektiv och omfattande arbetsmarknadspolitik, goda möjligheter till kompetensutveckling och vidareutbildning är avgörande för en lyckad omställning. Därutöver bör den högre utbildningen öppnas för redan yrkesaktiva och rimlig studiefinansiering skapas. *TCO* efterlyser också en mer kvalificerad analys av hur olika institutionella delar av den svenska ekonomin och

arbetsmarknaden kan bidra till att klara de omställningskrav som följer av en mer internationaliserad ekonomi.

Arbetsgivarverket delar uppfattningen om att arbetslinjen bör främjas och anser att Långtidsutredningen hade kunnat fördjupa diskussionen ytterligare kring hur olika socialförsäkringssystem kan utformas för att skapa incitament att arbeta.

I linje med utredningens slutsatser, vill *Företagarna* understryka att en politik för entreprenörskap och anpassning inte primärt handlar om att stödja små och medelstora företag. Insatser för ett förbättrat företagsklimat måste vara generella.

FöretagarFörbundet tar upp några viktiga åtgärder för att stärka innovationer och entreprenörskap i mindre företag.

Länsstyrelserna instämmer i huvudsak med utredningen i att politiken bör skapa förutsättningar för nya arbetstillfällen snarare än att förhindra att arbetstillfällen försvinner. Därutöver vill *länsstyrelserna* även lyfta fram det regionala utvecklingsarbetet.

Rörlighet på arbetsmarknaden ger god anpassning

Arbetsförmedlingen menar att behoven av omställning och rörlighet i form av yrkesbyten och omskolning hos individer som redan är i arbetslivet kommer att bli större i framtiden. Därmed ökar också betydelsen av ett utbyggt, flexibelt och väl fungerande utbildningssystem som möjliggör livslångt lärande. Alltför många arbetsgivare har enligt *Arbetsförmedlingen* en rekryteringspolicy som allvarligt begränsar möjligheterna att slussa in de mindre kvalificerade i arbetslivet.

Klimatpolitikens inriktning nu och i framtiden

Konjunkturinstitutet, *ESV*, *Statskontoret*, *Energimyndigheten*, *Naturvårdsverket* och *Nutek* instämmer i Långtidsutredningens slutsats att det finns betydande samhällsekonomiska vinster att hämta från en klimatpolitik som använder sig av s.k. flexibla mekanismer för att nå klimatmålen, och att Sverige bör verka för en inter-

nationell klimatpolitik baserad på kostnads-effektiva styrmedel.

Energimyndigheten saknar en mer utförlig beskrivning samt ett resonemang som förmedlar att det ännu inte är fastslaget hur de flexibla mekanismerna kommer att utformas och i vilken utsträckning som varje land kan använda dessa i ett internationell klimatavtal efter Kyotoprotokollet.

Naturvårdverket anser att Långtidsutredningen inte beaktar vad som kan komma att krävas av industriländerna i form av utsläppsåtaganden till år 2030 för att de globala utsläppen ska minska i tillräcklig omfattning. Utöver global utsläppshandel anser Naturvårdverket att andra styrmedel har en betydelsefull roll att spela. Normer för energieffektivisering, riktade bidrag och omfattande offentliga investeringar i t.ex. forskning, teknikutveckling och klimatvänlig infrastruktur behövs som komplement, enligt verket.

Nutek konstaterar att det på lokal, regional och nationell nivå har skapats ett stort antal mål och styrmedel kopplade till klimatproblemet som delvis riskerar att motverka internationell kostnadseffektivitet.

Internationella överenskommelser är föremål för förhandlingar, vilket innebär att förhandlingsutfallet inte alltid blir det optimala samhälls-ekonomiska utfallet. Statskontoret anser att det kan finnas skäl att inom den nationella politiken ändå ha nationella klimatmål, även om det huvudsakliga syftet är att lösa ett globalt problem enligt myndigheten. Nationella mål får dock inte snedvrیدا konkurrensen för svenska företag på den internationella marknaden.

ESV lyfter också fram betydelsen av goda statsfinanser för klimatpolitiken. Starka statsfinanser underlättar nödvändiga klimatanpassningar och ökar möjligheterna att klara av de allt större framtida påfrestningar som den globala uppvärmningen väntas medföra.

SCB anser att utredningens analys är väl utförd och att det är värdefullt att kopplingen mellan ekonomi och miljöpåverkan analyseras inom Långtidsutredningen, eftersom det är det längre perspektivet som är relevant i sammanhanget.

ITPS anser att analysen av effekterna av olika klimatpolitiska åtgärder är summarisk och retorisk, utan särskilda empiriska underlag. ITPS framför också synpunkter på hur alternativscenariot om klimatpolitiken är utformat.

Flera *länsstyrelser* anser att Långtidsutredningen i alltför hög utsträckning fokuserar på internationell handel med utsläppsätter som en lösning på klimatfrågan. Vikten av insatser för energibesparing och energiomställning borde enligt dem ha analyserats och diskuterats mer utförligt. Långtidsutredningen fokuserar enligt flera länsstyrelser för mycket på kostnaderna för sådan utveckling snarare än på de utmaningar, möjligheter och långsiktiga vinster som kan finnas i energieffektivisering.

Effektivare energianvändning

Konjunkturinstitutet och *Energimyndigheten* delar Långtidsutredningens uppfattning att ett mål för energianvändning inte leder till en effektiv resursanvändning för att minska utsläppen av växthusgaser. Målet bör enligt Konjunkturinstitutet motiveras utifrån försörjnings- och sårbarhetsaspekter som värderas och ställs emot de samhälls-ekonomiska kostnaderna. Energi-myndigheten påpekar att effektivare energianvändning har bidragit till att utsläppen har minskat.

Statskontoret instämmer i utredningens slutsatser och menar att det finns ett trovärdighetsproblem i att ha styrmedel som påverkar konsumtion av en vara som i sig inte nödvändigtvis är skadlig för miljön.

Nutek anser att Långtidsutredningen har genomfört en belysande analys av sambandet mellan energiförsörjning, miljöpåverkan och tillväxt.

Naturvårdverket vill vidga perspektivet angående energianvändningen och poängterar att det är nödvändigt att hushålla med all slags energi, inte endast fossil energi, eftersom tillgången på energi är begränsad globalt och utnyttjande av andra energikällor innebär annan miljöpåverkan. Självständiga mål för energieffektivisering och förnybar energi, liksom för luftföroreningar, kan enligt verket också ha vissa synergieffekter.

LO anser att en intensifierad energieffektivisering bör vara ett centralt inslag i den svenska energipolitiken.

Almega anser att det inte är tillräckligt att endast studera koldioxidutsläpp. För att ett hållbart samhälle ska kunna skapas på sikt, behöver konkreta mål för ett antal miljöområden formuleras. Enligt *Almega* har Sverige med sin högteknologiska nivå mycket goda förutsättningar att

vara en drivande kraft i utvecklingen av förnybara energikällor och kan också verka för initiativ till internationell innovation och samverkan.

Finansiering av välfärdstjänster i framtiden

Konjunkturinstitutet anser att beskrivningen av kostnadsutvecklingen, möjliga finansieringsformer och hur internationaliseringen påverkar välfärdssektorn i stort överensstämmer med den bild som myndigheten har.

Statskontoret konstaterar att Långtidsutredningens slutsatser om framtida finansieringsproblem beträffande välfärdstjänster är väl kända och belagda. Mätningen av produktivitetens utvecklingen är i dagsläget ett problem. Det hade enligt myndigheten varit intressant om utredningen hade diskuterat effekterna av en positiv produktivitetens utveckling för den offentliga sektorn för den framtida finansieringen av välfärdstjänster.

Försäkringskassan delar Långtidsutredningens uppfattning att en viktig förutsättning för ett stabilt offentligt välfärdssystem är att gränsen för det offentliga åtagandet är tydlig. Omfattningen av det framtida offentliga åtagandet behöver enligt myndigheten klargöras för att en försäkringsmarknad och privata omsorgstjänster ska kunna utvecklas. Framtida finansieringslösningar genom individuella försäkringar eller privat finansiering av kompletterande hälso- och sjukvård kräver enligt Försäkringskassan lång framförhållning.

Enligt *Socialstyrelsens* bedömning finns det möjligheter att utveckla och effektivisera vården och omsorgen, samt att utnyttja befintliga resurser bättre och därigenom minska gapet mellan behov av och resurser för välfärdstjänster. Stora regionala och kommunala kostnadskillnader som inte kan förklaras av skillnader i behov eller strukturella skillnader, tyder på att det finns potential för effektivare produktion.

SKL lyfter fram befolkningens stigande förväntningar på välfärdstjänster som ett betydande problem tillsammans med den demografiska utvecklingen. Långtidsutredningen drar enligt *SKL* en viktig slutsats när den konstaterar att de sammantagna kraven på välfärdstjänsterna inte kan klaras enbart genom produktivetsförbättringar. Ökat arbetsutbud kan mildra finan-

sieringsproblemet, men innebär ingen lösning i ett mer långsiktigt perspektiv, menar *SKL*.

Enligt *LO* fokuserar Långtidsutredningen alltför mycket på skatteuttagets negativa effekter på arbetsutbudet och välfärdstjänsterna framställs enbart som kostnader. Skatteanvändningens positiva effekter på arbetsutbudet och produktiviteten samt hur det främjar den ekonomiska tillväxten borde också ha analyserats. *LO* delar inte Långtidsutredningens uppfattning att skatteuttaget inte kan höjas och anser att den offentliga verksamheten i princip ska finansieras via skatter av såväl fördelningspolitiska som politiska skäl. Däremot delar *LO* utredningens slutsats att en högre sysselsättningsdriven tillväxt är gynnsamt för välfärdstjänsternas finansiering. Politiken bör enligt organisationen i första hand inriktas på att öka antalet arbetade timmar, främst genom ökad sysselsättning, för att därigenom öka skatteintäkternas samtidigt som lägre arbetslöshet minskar skatteutgifterna.

TCO anser att vård, skola och omsorg i huvudsak ska vara offentligt finansierade. Utrymmet för ökad privat finansiering utan att det allvarligt skadar legitimiteten och likabehandlingen av medborgarna är mycket litet, även om det kan finnas delar av välfärdstjänsterna där andra aktörer än det offentliga kan bidra.

PRO instämmer i Långtidsutredningens bedömning att medborgarnas förväntningar kommer att öka när levnadsstandarden i övrigt ökar.

FöretagarFörbundet förordar ett system där det tydligt definieras vad som ingår i "kärnan" av välfärdstjänster och att dessa sedan huvudsakligen finansieras offentligt. Utanför kärnan bör subventioner och statlig inblandning hållas till ett minimum. Kostnaderna kan hållas nere genom att priserna sätts marknadsmässigt. Även inom den statligt finansierade delen av välfärdssektorn kan småföretagen spela en viktig roll, då de ofta lättare kan anpassa sina tjänster till konsumenten. För att kunna dra nytta av småföretagens fördelar, krävs enligt förbundet att upphandlingar hålls på en rimlig storleksnivå och att vårdvalssystem inte innebär för mycket administration för självständiga mindre enheter.

Parlamentarisk utredning om finansieringsmöjligheter

Konjunkturinstitutet och *Nutek* välkomnar Långtidsutredningens förslag om en parlamentarisk utredning som belyser möjligheterna att använda privata finansieringsformer för att stödja den långsiktiga finansieringen av välfärdstjänster.

Socialstyrelsen instämmer i utredningens konstaterande att utformningen av finansieringsystemen är en grannliga uppgift som kräver avvägningar mellan fördelnings- och effektivitetsaspekter som kan variera för olika välfärdstjänster. Myndigheten betonar att hänsyn måste tas till samhällets svaga grupper vid utformningen av systemen.

SKL ställer sig positiv till förslaget om en parlamentarisk utredning med den inriktning som Långtidsutredningen föreslår. En sådan utredning bör enligt *SKL* emellertid ha som första uppgift att verka för att en större samsyn kring finansieringsproblemets orsak och omfattning skapas. *SKL* anser att de senaste årens debatt har visat på att en samsyn saknas.

LO välkomnar Långtidsutredningens förslag om en parlamentarisk utredning med uppdrag att utreda formerna för finansieringen av välfärdstjänsterna. Utöver att utreda former för ökad privat finansiering, bör utredningen även behandla frågan om hur välfärdstjänsterna kan öka och utvecklas med offentlig skattefinansiering, menar *LO*.

TCO anför att det bör utredas vilka risker och möjligheter en utveckling av privata alternativ till de gemensamma välfärdstjänsterna för med sig och att resultatet bör utgöra grund för en fortsatt diskussion om framtida prioriteringar. Utgångspunkten måste enligt *TCO* vara att behålla en sammanhållen styrning och likvärdighet när det gäller tillgången till välfärdstjänster.

SACO tillstyrker förslaget om en övergripande utredning om välfärdssystemen och deras finansiering. Därutöver anser *SACO* att det är angeläget att ställa frågan om socialförsäkringarnas framtida utformning.

Almega anser att en utredning bör tillsättas skyndsamt. En kommande parlamentarisk utredning bör dessutom behandla frågor som särskiljer finansieringen av den privat och offentligt bedrivna vården, såsom t.ex. mer-värdesskattesatser.

Arbetsgivarverket tillstyrker Långtidsutredningens förslag om att utreda välfärdstjänsternas framtida finansiering, eftersom frågan är så angelägen och viktig.

Försäkringsförbundet tillstyrker tillsättandet av en parlamentarisk utredning för att utreda möjligheterna till alternativ finansiering av framtida välfärdssystem. Försäkringsförbundet betonar att det är viktigt att den föreslagna utredningen tillsätts snarast.

PRO avstyrker att en utredning tillsätts med syfte att öka den privata finansieringen av välfärdstjänsterna. Ökad privat finansiering leder enligt organisationen till negativa fördelnings-effekter och fördjupar klyftorna i samhället. Välfärdstjänster ska fördelas efter behov och inte efter betalningsförmåga. Välfärdstjänsterna kan till viss del finansieras genom högre skatteuttag, då det finns en hög betalningsvilja för kvalitet och tillgång, menar *PRO*. Välfärdens långsiktiga finansiering kan dock enligt organisationen inte lösas genom stora skattehöjningar, men genom ett ökat arbetsutbud.

Flera *länsstyrelser* tillstyrker Långtidsutredningens förslag om att tillsätta en parlamentarisk utredning för att utreda formerna för den framtida finansieringen av välfärdspolitikerna.

Potentialen för ökad produktivitet i tjänstesektorn

Finanspolitiska rådet menar att det hade varit värdefullt om utredningen också hade behandlat den vanliga missuppfattningen att ökad produktivitet i ekonomin som helhet skulle vara lösningen på de demografiska problemen. Finansieringen av välfärdstjänsterna kan enligt rådet inte lösas genom ökat välstånd.

Nutek anser att det finns potential och möjlighet att utveckla produktiviteten och effektiviteten i välfärdstjänsterna, trots att flera av verksamheterna är personalintensiva till sin karaktär. Ökad IT-användning och nya organisationsformer kan enligt myndigheten bidra till utvecklingen.

TCO anser att möjligheterna är stora att genom utvecklad informationsteknologi effektivisera de offentliga tjänsterna. Tätare koppling mellan vetenskap, beprövad erfarenhet och den praktiska verksamheten på arbetsplatsen skulle kunna ge stora effektivitetsvinster. Fortsatt effektivisering av de offentligt finansierade tjänsterna är enligt *TCO* en viktig nyckel till ökad produktivitet utveckling. Organisationen menar vidare att det skulle behövas kraftigt ökade investeringar i forskning och utbildning inom flera välfärdsområden.

Remissinstanser som har lämnat yttrande

Följande remissinstanser har lämnat yttrande om huvudbetänkandet till Långtidsutredningen 2008 (SOU 2008:105)

Arbetsgivarverket
 Arbetsförmedlingen
 Ekonomistyrningsverket
 Energimyndigheten
 Finanspolitiska rådet
 Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap
 Försäkringskassan
 Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande
 Högskoleverket
 Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering
 Institutet för tillväxtpolitiska studier
 Karolinska institutet
 Kommerskollegium
 Konjunkturinstitutet
 Konkurrensverket
 Konsumentverket
 Lunds universitet, Nationalekonomiska institutionen
 Länsstyrelsen i Dalarnas län
 Länsstyrelsen i Gotlands län
 Länsstyrelsen i Gävleborgs län
 Länsstyrelsen i Jämtlands län
 Länsstyrelsen i Kalmar län
 Länsstyrelsen i Kronobergs län
 Länsstyrelsen i Norrbottens län
 Länsstyrelsen i Skåne län
 Länsstyrelsen i Stockholms län
 Länsstyrelsen i Södermanlands län
 Länsstyrelsen i Uppsala län
 Länsstyrelsen i Värmlands län
 Länsstyrelsen i Västerbottens län
 Länsstyrelsen i Västernorrlands län
 Länsstyrelsen i Västmanlands län
 Länsstyrelsen i Västra Götalands län
 Länsstyrelsen i Örebro län
 Länsstyrelsen i Östergötlands län
 Naturvårdsverket
 Premiepensionsmyndigheten
 Riksbanken
 Riksgäldskontoret
 Riksrevisionen
 Skatteverket
 Skolinspektionen
 Skolverket
 Socialstyrelsen

Statens folkhälsoinstitut
 Statens institut för kommunikationsanalys
 Statistiska centralbyrån
 Statskontoret
 Sveriges Lantbruksuniversitet
 Ungdomsstyrelsen
 Verket för näringslivsutveckling
 Växjö universitet, Ekonomihögskolan

Almega
 Företagarna
 Företagarförbundet
 Försäkringsförbundet
 Landsorganisationen i Sverige
 Lärarförbundet
 Lärarnas riksförbund
 Offentliganställdas förhandlingsråd
 Pensionärernas riksorganisation
 Svenska Bankföreningen
 Sveriges Akademikers Centralorganisation
 Sveriges Universitetslärarförbund
 SACO Studentråd
 Sveriges Förenade Studentkårer
 Sveriges Kommuner och Landsting
 Tjänstemännens centralorganisation

Bland de svarande remissinstanserna, har följande instanser svarat att de inte har några synpunkter

Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering
 Länsstyrelsen i Gotlands län
 Länsstyrelsen i Kronobergs län
 Länsstyrelsen Norrbotten
 Länsstyrelsen Södermanlands län
 Länsstyrelsen Uppsala län
 Länsstyrelsen Östergötland
 Offentliganställdas förhandlingsråd
 Premiepensionsmyndigheten
 Riksrevisionen
 Skatteverket
 Svenska Bankföreningen